

دستورالعمل اجرایی پروژه حفظ و حراست، توسعه پرورش و اصلاح نژاد بز مرخز بر پایه هسته باز اصلاح نژادی-۱۴۰۳

مقدمه :

براساس آمار موجود حدود ۳۰ درصد از جمعیت دام سبک کشور در حدود نه ماه از سال از مراتع تغذیه می‌کنند، همچنین حدود ۶۷ درصد از جمعیت دام سبک کشور حدود هفت ماه از سال را در مراتع و پس چر مزارع و پس مانده های کشاورزی تغذیه می‌کنند. لذا توجه به امور اصلاح نژادی و بهبود مدیریتی در سامانه مرتعی و ارتقاء توان تولیدی آنها می‌تواند در افزایش درآمدهای پرورش دهندگان و همچنین در افزایش تولیدات آنها و کمک به تامین مواد پروتئینی حیوانی مورد نیاز کشور کمک شایانی نماید. از میان الیاف دامی تولید شده در جهان، بعد از پشم، موهر در رتبه دوم قرار دارد. الیاف موهر بوسیله بز آنقوره که در ایران بز مرخز نام دارد تولید می‌شود. بزهای آنقوره حیوانات چند منظوره ای هستند. به عنوان مثال در کشور ترکیه از موهر، گوشت و شیر تولیدی آنها کسب درآمد می‌شود. موهر الیافی است لطیف و براق که بدلیل استحکام، قابلیت ارتجاع، غیر قابل اشتعال بودن، جذب سریع رطوبت و دیر از دست دادن آب، کمتر چروک شدن، براقیت، طول مناسب، جذب کامل رنگ و ثبات رنگ آن کاربردهای وسیعی پیدا کرده است. اندازه بدن و سرعت رشد در بزهای تولید کننده موهر و کشمیر، نه تنها از نظر الیاف بلکه از نظر تولید گوشت نیز اهمیت دارد. تجربه چندین ساله طی برنامه های مختلف حاکی از عدم پیشرفت لازم در پروژه های اجرایی گذشته می باشد و ضرورت تغییر نگرش در اجرای آنها ملموس می باشد به گونه ای که فعالیت پرورش دام سبک از حالت معیشتی به حالت اقتصادی سوق داده شود و تعادل بین دام و مرتع هم عملیاتی شود. بهبود ژنتیکی دامها از طریق عمل انتخاب انجام می شود که یک روش مهم ولی کند برای افزایش عملکرد می باشد. لذا برنامه های اصلاح نژادی باید به عنوان روشی دراز مدت برای افزایش تولیدات دام مد نظر قرار بگیرد. دام های بومی کشور در سیستم مرتعی به دو روش کوچرو (بیلاق و قشلاق) و روستایی بدون بیلاق و قشلاق پرورش می یابند. اجرای برنامه های اصلاح نژادی در جهت افزایش وزن برای گله های کوچرو توصیه نمی شود ولی می توان با بهبود کیفی مدیریتی و استفاده صحیح از مراتع، تولید را در واحد سطح افزایش داد. به منظور اصلاح نژاد می توان با ثبت مشخصات و آموزش تا حدودی سبب کاهش قصری در گله و افزایش راندمان به ازای هر راس دام بدون

افزایش تعداد دام و فشار بر مراتع شد. رمز موفقیت این پروژه در گرو همدلی، همکاری نزدیک و مستمر بین دستگاه‌های متولی مانند معاونت امور تولیدات دامی (مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی، دفتر تغذیه و بهبود جایگاه دام)، معاونت برنامه ریزی و اقتصادی، دفتر فنی مرتع، سازمان امور عشایر، سازمان دامپزشکی و معاونت تات در همه جوانب اعتباری و اجرایی می باشد.

اهداف مهم و محوری پروژه:

۱. بهبود عملکرد صفات تولیدی (وزن الیاف و وزن بدن) در گله بز مرخز
۲. بهبود مدیریت و اقتصادی شدن حرفه گله داری و در نتیجه پایداری تولید در این بخش
۳. حفاظت ژنتیکی از بز مرخز
۴. کمک به حفظ و احیاء مراتع
۵. ایجاد اشتغال بطور مستقیم و غیر مستقیم

نتایج مورد انتظار پس از انجام پروژه:

۱. ارتقاء صفات تولیدی و تولید مثلی و در نتیجه ارتقاء بهره وری به ازای هر راس بز ماده مولد.
۲. حفظ ذخایر ژنتیکی بز مرخز به شکل پایدار و اقتصادی.

شرح عملیات:

فاز اول: حفظ و حراست و توسعه پرورش بز مرخز

در سال های اول اجرای پروژه، حفظ و حراست از نژاد بز مرخز مد نظر بوده که این عمل با همکاری گله دار مورد نظر امکان پذیر می باشد. ابتدا باید هویت گذاری و ثبت مشخصات گله مزبور انجام شده و اصلاح نژاد درون نژادی در گله انجام گیرد (جفتگیری ها به صورت کنترل شده با هدف ثبت مشخصات دام های نر و ماده). بدین صورت که بر اساس اطلاعات دامدار، ماده ها و نرهای غیر خویشاوند (حتی الامکان از جفتگیری پدر و دختر و خواهر و برادران

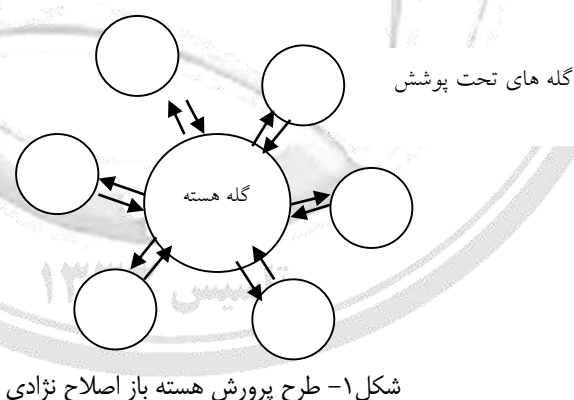
نی، جلوگیری بعمل آید) با هم جفتگیری کرده و نتاج آنها به طور دقیق ثبت مشخصات گردند (ثبت شجره و رکورد وزن الیاف، وزن تولد، وزن شیرگیری، وزن شش ماهگی، وزن نه ماهگی، وزن یکسالگی، تلفات). برای انتخاب والدین نسل بعد، درصد حذف و جایگزینی بر اساس اطلاعات ثبت شده انجام شده و آمیزش ها نیز بر اساس ضرایب همخونی و خویشاوندی تنظیم گردد، به طوری که دورترین افراد گله با هم آمیزش داده شوند. در صورتی که نرهای مورد تایید در گله های دیگر وجود داشته باشد (از جمله گله ایستگاه تحقیقاتی بز مرخز کردستان)، هر ساله ۵-۱۰ درصد نرها، با نرهای خارج از گله جایگزین شوند. بعد از دو تا سه سال اصلاح نژاد درون نژادی و رسیدن اندازه گله به تعداد قابل قبول، می توان از گله مزبور به عنوان گله هسته اصلاح نژادی برای انجام پروژه اصلاح نژاد بز مرخز بر پایه هسته باز اصلاح نژادی استفاده نمود.

فاز دوم: اصلاح نژاد بز مرخز بر پایه هسته باز اصلاح نژادی

در ادامه این پروژه، از برنامه اصلاح نژادی هسته باز استفاده خواهد شد. طرح پرورش هسته باز اصلاح نژادی مستلزم مشارکت دامدارانی است که تمامی مصوبات طرح را قبول و اجرا نمایند. در این طرح بهترین نرها در داخل هسته انتخاب شده و ۵ درصد ابتدایی برای استفاده در گله هسته انتخاب و از بقیه نرها برای گله های اقماری تحت پوشش طرح استفاده می شود.

در طرح هسته باز اصلاح نژادی تبدلات مواد ژنتیکی (دام، اسپرم و جنین) به صورت دو طرفه بین گله هسته و گله های تحت پوشش صورت می پذیرد. هدف اصلاح نژاد تابعی خطی از ارزشهای اصلاحی صفات مهم اقتصادی است که در آن ارزش اصلاحی هر صفت در ارزش اقتصادی مربوطه ضرب می شود. به کارگیری برنامه اصلاح نژادی هسته باز منوط به تعیین هدف انتخاب و معیارهای انتخاب، ثبت مشخصات شجره و رکوردگیری صفات مختلف تولیدی، صفات تولید مثلی (رکوردهای مربوط به تلقیح، زایش و..)، صفات مورفولوژیکی به منظور انتخاب دام های برتر و توزیع مواد ژنی هسته اصلاح نژادی در گله های اقماری می باشد. بدین منظور گله های تحت پوشش بایستی دارای پتانسیل تولیدی مناسبی باشند. لذا دامهایی که تحت پوشش قرار می گیرند باید دارای ثبت مشخصات، هویت و ثبت سامانه مرکز اصلاح نژاد دام کشور باشند. عملیات ثبت مشخصات و همزمان سازی فحلی بایستی برای کلیه

دامهای تحت پوشش انجام گردد. با توجه به اینکه یکی از اهداف این پروژه بهبود تولید می باشد لذا انجام و دقت در رکوردگیری مولدین پس از زایش ضروری بوده، همچنین رکوردگیری وزن تولد، وزن از شیرگیری و وزن کرک نیز از مهمترین رکوردهای مورد نیاز می باشد. جهت اجرای پروژه هسته باز اصلاح نژادی در سال اول، بایستی بزهای مولد ماده در گله های تحت پوشش، بر اساس صفات ظاهری و تولیدی خود و مادرانشان انتخاب و بصورت طبیعی با بزهای نر انتخاب شده از گله هسته، جفتگیری گردند. در ادامه اجرای پروژه درسالهای آتی (مشابه سال اول) با انتخاب مولدین برتر و حذف دامهای کم تولید، گله به سمت بهره وری و تولید بالاتری سوق خواهد یافت که در صورت تایید مرکز (بر اساسی اطلاعات و رکوردهای ارسال شده و تجزیه و تحلیل آنها) گله هسته محل تولید مواد ژنی برتر منطقه بوده و امکان توزیع مولدین نر و ماده و مواد ژنی فراهم خواهد گردید. همچنین مولدین برتر گله های تحت پوشش که مورد تایید مرکز باشند نیز از دامدار خریداری و به هسته مرکزی منتقل می گردند.

الف : شرح وظایف پیمانکاران:

۱. پیمانکار بایستی حداقل دارای مدرک کارشناسی دامپروری یا دامپزشکی بوده و از دانش فنی کافی جهت واگذاری امور اجرایی پروژه برخوردار باشد و در جلسات توجیهی برای آغاز عملیات اجرایی پروژه شرکت نمایند.
۲. همکاری با معاونت بهبود تولیدات دامی استان در شناسائی گله داران توانمند جهت اجرای پروژه.

۳. پیمانکاران موظف هستند لوازم مورد نیاز برای ثبت مشخصات (شماره گوش استاندارد ۱۵ رقمی، مطابق با دستورالعمل مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی)، لوازم رکوردگیری اعم از باسکول و ترازوی توزین دام را در اختیار داشته باشند.

۴. پیمانکار موظف به انجام کلیه عملیات ثبت مشخصات برای کلیه دام های تحت پوشش قبل از عملیات اصلاح نژادی می باشد.

۵. پیمانکاران موظف به انجام عملیات ثبت مشخصات و رکورد گیری دامهای تحت پوشش می باشند و بایستی در هنگام زایش دامها به گله تحت پوشش مراجعه نموده و با همکاری دامدار ، دامهای متولد شده را ثبت و رکورد گیری نمایند.

۶. پیمانکاران موظف هستند کلیه اطلاعات و صفات رکوردگیری شده را ثبت و در سیستم نرم افزاری مرکز اصلاح نژاد وارد نمایند.

۷. پیمانکار موظف به ثبت اطلاعات گله موردنظر با نظارت معاونت امور دام استان می باشد.

۸. کلیه بزهای ماده و بزغاله های متولد شده تحت پوشش را طبق موارد ذیل رکورد برداری نماید:

۱- ثبت تمامی موارد خواسته شده طبق فرمت سامانه جامع مرکز اصلاح نژاد

۲- ثبت گله و دریافت کد گله

۳- شماره گذاری و ثبت هویت در سامانه جامع مرکز اصلاح نژاد

۴- وزن کشی مولدین قبل از جفتگیری و نمره وضعیت بدنی دام

۵- وزن کشی مولدین پس از زایش و نمره وضعیت بدنی دام

۶- ثبت چند قلوزایی مولدین در هر شکم

۷- ثبت بزغاله ها و وزن کشی پس از تولد

۸- ثبت تلفات و وزن کشی بزغاله ها در ۳ ماهگی

۹- ثبت تلفات و وزن کشی بزغاله ها در ۶ ماهگی

۱۰- ثبت تلفات و وزن کشی بزغاله ها در یک سالگی

۱۱- ثبت اطلاعات مربوط به تاریخ جفتگیری، زایش، تولد، نمره سخت زایی در دام

۱۲- ثبت کلیه اطلاعات شجره مربوط به والدین (پدر و مادر) و نتاج

۱۳- ثبت مشخصات دام های حذفی و انتقالی در گله ها

۱۴- ثبت مقدار الیاف تولیدی در یکسالگی

۹. پیشرفت فیزیکی پروژه را تحت عنوان گزارش عملکرد مطابق با دستورالعمل پروژه تهیه و به صورت گزارشات فصلی به معاونت بهبودتولیدات دامی استان ارسال نماید.

۱۰. نسبت به انجام همکاری و هماهنگی لازم با کارفرما در تشکیل و برگزاری کلاسهای آموزشی - توجیهی برای دامداران و کارشناسان ذیربط و تحت پوشش اقدام نماید.

۱۱. مسئولیت صحت و دقت انجام کامل شرح عملیات پروژه و ثبت نتایج آنها بر عهده پیمانکاران می باشد.

تبصره: در اجرای عملیات گله های مردمی موارد وزن کشی و تلفات ۶ ماهگی و یکسالگی الزامی نمی باشد.

ب: شرح وظایف معاونت بهبود تولیدات دامی سازمان جهاد کشاورزی استان :

۱. انتخاب پیمانکار توانمند، علاقمند و تحصیلکرده دامپروری و عقد قرارداد همکاری با ایشان.

۲. انتخاب صحیح گله دار و دامهای تحت پوشش با همکاری پیمانکار.

۳. نظارت بر کلیه شرح وظایف پیمانکار و گله داران تحت پوشش و مسئولیت های مربوطه.

۴. هماهنگی و معرفی پیمانکار به مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی کشور

۵. برای اجرای این دستورالعمل، از مشاوره جناب آقای دکتر امیر رشیدی عضو هیئت علمی دانشگاه کردستان

و عضو کارگروه سیاستگذاری دام سبک کشور، استفاده گردد.

ج: انتخاب پرورش دهنده واجد شرایط:

۱. اولویت با پرورش دهندگانی می باشد که زمین کشاورزی جهت تامین بخشی و یا تمام علوفه مورد نیاز گله پرورشی خود را دارا می باشند.
۲. ساختمان و تاسیسات گله دار باید از لحاظ بهداشتی، ظرفیت دام مولد، ترکیب گله و جفت گیری کنترل شده مناسب باشد.
۳. بزهای مولد گله بایستی خالص و از تیپ و جنه مناسبی برخوردار باشند و باید دارای هویت و ثبت مشخصات باشد.
۴. گله باید دارای کد گله بوده و اطلاعات هویت آن در سامانه جامع مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی کشور ثبت باشد.

جدول کمک هزینه به ازای هر راس بز مولد مرکز برای اجرای پروژه در سال ۱۴۰۳

ردیف	شرح عملیات	هزینه (تومان)
۱	ثبت مشخصات با استفاده از شماره گوش های ۱۵ رقمی با توجه به دستور العمل برنامه نرم افزاری جامع مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی برای مولدین و بزغاله ها و ورود اطلاعات در برنامه نرم افزاری	۴۰۰ هزار تومان به ازای هر رأس
۲	خرید سیدر یا اسفنج و هورمون	
۳	همزمان سازی فحلی	
۴	رکورد گیری و ورود اطلاعات در برنامه نرم افزاری	
۵	هزینه های لوازم مصرفی ، کسورات، بیمه، مالیات و پیش بینی نشده و حق برون سپاری	